

La indústria lítica de Sant Roc (Vilablareix)

*per Pere Canton i Playà**

* Pere Canton és secretari de l'Associació Arqueològica de Girona

*"Continuo vivint, continuo pensant.
He de continuar vivint perquè
he de continuar pensant"*
Friederich Nietzsche

PREÀMBUL

Des de el Pla de Salt quan s'aixeca la vista cap a ponent s'albira la silueta dels últims contraforts del massís de les Guilleries; Montfullà (212 m.) a la dreta i Sant Roc (195,6 m.) a l'esquerra i entre ambdues, a la llunyania, el Montseny. Montfullà ha perdut l'encant natural que tenia fa pocs anys. Es troba en un procés d'urbanització accelerat. Sant Roc, per altra banda, conserva bona part de la seva vegetació pràcticament intacte, com ho deuria ser fa molts segles, és un paisatge antropitzat únicament per alguna masia i pel cultiu de dispersos camps de cereals; l'indret té un bosc mixt de pins i alzines amb un ric sotabosc.

El sòcol geològic del puig de Sant Roc pertany a l'era Primària o Paleozoic, amb materials com els granits, travessats en alguns punts per dics de roques filonianes, entre les quals és especialment significatiu el quars, el qual tingué un aprofitament com a font de matèria primera en la prehistòria; tots ells recoberts de sediments d'èpoques posteriors fins al Quaternari.

La posició estratigràfica de Sant Roc està relacionada geomorfològicament amb la tercera terrassa del riu Ter. En l'actualitat aquesta formació està completament desmantellada.

La plana al·luvial quaternària coneguda com el Pla de Salt es va formar per les aportacions de fang i còdols del riu Ter, però el puig de Sant Roc també va tenir i encara té una participació important, ja que d'aquest indret provenen diversos cursos d'aigua que pertanyen a la conca hidrogràfica del Ter, corresponents a un procés hídric de dinàmica de vessant; entre els quals destaquen el Reramús o riera de Mus, que neix al nord del puig; i molt especialment pel nostre treball la riera Maçana provinent d'una deu natural situada al sud-est. Hi ha, a més, un altre ramal que passa per darrera l'església i conflueix amb l'anterior a l'alçada de can Llinàs; aquestes aportacions de vessant es canalitzen al camp de Dalt al Pla de Vilablareix, a tocar pel sud la torre sepulcral d'època romana coneguda com la Torratxa. Aquest mausoleu, datat entre els segles II i III d.C., de 8,60 metres d'alçada, té forma turri-forme i planta quadrangular, es va construir amb la tècnica d'encofratge a base de formigó barrejat amb pedres volcàniques, segurament provinent de la Crosa fet que li dona un aspecte negrós, és coneguda també com torre dels Moros, i torre dels Gavatxos.

La riera Maçana entrava al terme de Salt a prop del dit Camí dels Carlins o carretera de Vilablareix. En aquest sector fou desviada resseguint per l'oest l'AP - 7 quan aquesta en els anys 70 del segle passat es va projectar. Quan es desbordava aquest corrent d'aigua torrencial, en especial a la primavera i la tardor, provocava grans destrosses (figura 1).

Figura 1. Situació geogràfica dels jaciments paleolítics de Sant Roc i el Camí dels Carlins

LA HISTÒRIA DELS FETS

Durant l'estiu de 1976 en la seva recerca per la vall mitjana del riu Ter al Gironès, Josep Canal i Enric Jiménez recuperaren al terme de Vilablareix a prop de l'ermita de Sant Roc dos eines del Paleolític inferior confeccionades amb roca local de quarsita, un nucli i una ascla. Amb aquesta descoberta testimonial s'anava complementant el catàleg de jaciments en quasi tots els turons i pujols que envolten la ciutat de Girona. A partir de l'any 1993 i fins fa poc he fet nombroses recerques pel puig de Sant Roc sense èxit. Després de meditar-ho potser calia baixar a la plana per localitzar les petjades de l'home prehistòric i, efectivament, així va ser al descobrir-les al Camí dels Carlins de Salt. Cal dir que les investigacions d'aquest àmbit partien del coneixement del no res. Els anys passen, moltes coses s'obliden, però aquestes emocions es recorden sempre. Després d'anys de recerca, el 25 d'octubre de l'any 2003 vaig trobar en un camp fins llavors de conreu, situat a tocar l'anomenat Camí dels Carlins (carretera de Vilablareix), emplaçat al sud-oest del Pla de Salt, a prop de l'antic curs de la riera Maçana, els primers i primitius artefactes de pedra, còdols de riu amb senyals inequívocs d'haver estat tallats per la mà humana sobre roques d'origen local (**figura 1**). L'aixecament i remoció de gran quantitat de terra per urbanitzar el lloc, col·laborà a centrar la recerca en aquesta zona, les eines sortiren agrupades en un petit espai del gran terreny. Aquest registre lític recollit en posició secundària, en una prospecció sistemàtica i objectiva, presenta caràcters tecnològics i tipomètrics idèntics i coetanis als jaciments de la Jueria-Domeny, cosa que el podem homologar amb certa fiabilitat dins de la taula de context que proporcionem al **Quadre 1**.

Quadre 1

Context del jaciment paleolític del Camí dels Carlins (Salt)

PERÍODE GEOLÒGIC	Plistocè mitjà final
CRONOLOGIA GLACIAL ALPINA	Interglacial Mindel – Riss
ESTADI ISOTÒPIC	8
CONTEXT CRONOLÒGIC	300.000 anys abans d'ara
PERÍODE CULTURAL	Paleolític inferior
PERÍODE TECNOLÒGIC	Mode 2 o Achelià superior
ESPÈCIE D'HOMÍNID	<i>Homo Heidelbergensis</i> ancestre d' <i>Homo neanderthalensis</i>
JACIMENTS COETANIS A L'ENTORN	Pla de Dalt (Girona), Pla de la Jueria (Sant Gregori)
CLASSIFICACIÓ DE LA INDÚSTRIA	Sistema Lògic–Analític d'Eudald Carbonell

No obstant tot, encara quedava un enigma per resoldre: quina relació hi havia entre el Camí dels Carlins i Sant Roc en el passat remot (**figura 2**). El fil conductor havia de ser el curs antic de la riera Maçana. A l'estiu de 2009, Lluís Martínez i l'autor d'aquestes reflexions ressegüirem el primitiu recorregut d'aquest corrent d'aigua fins el sud-est del puig, per sobre de la masia de cal Curt (antic mas Dalmau). A tocar un camp i en aquest, a la vessant de migdia prop de l'ermita de Sant Roc, esmentada en un document de l'any 882 com Sant Roc de les Núvies ("*Sancti Chistophori de Nobinolas*"); hi vàrem recollir dos eines, un *chopper* de quarsita i una ascla gran de pòfir. Aquestes troballes han reforçat les hipòtesis de treball i la recerca va continuar per la zona. El lloc és estratègic. Encara es pot circular per un camí de ferradura que mena cap a Estanyol i Brunyola on s'hi concentren una quantitat important d'estacions d'època acheuliana. L'indret, doncs, era un dels passos naturals de trànsit dels homínids del Gironès a la Selva, i viceversa. San Roc fou una magnífica talaia des de on els nostres avantpassats més primitius podien dominar visualment tot el pla de Girona. A més a més, fou un enclau d'òptimes condicions paleoecològiques i paleogràfiques.

El bivac de Sant Roc cal associar-lo amb els homínids acampats al Camí dels Carlins i amb l'àrea d'influència de cacera. I, també, amb els desplaçaments cap a l'interior de la comarca de la Selva per relacionar-se amb altres grups ètnics.

Des del cim del Puig de Sant Roc (**figura 2**), els humans gaudiren d'un mirador que tenia una àmplia perspectiva de la regió i també una vista de la plana fluvial de Salt, la qual era una barreja d'aiguamolls, llacunes, torrents, rieres, boscos i garrigues, amb el riu Ter molt cabalós que hi fluïa a través.

Figura 2. Església parroquial de Vilablareix vista des de la vessant est de Sant Roc. Al fons, Salt i Girona.

Figura 3. El puig de Sant Roc des del Camí dels Carlins, al Pla de Salt.

Hi havia una altra opció per accedir a la depressió de la Selva interior: resseguir el pla en direcció Aiguaviva-Vilobí d'Onyar. En els anys setanta del segle passat, Eudald Carbonell va recollir alguns instruments del Paleolític inferior al marge d'un camp de conreu a tocar la masia coneguda com el Temple (Aiguaviva). També en aquesta àrea geogràfica cal fer esment del puig del Rigau (Montfullà), on Gerard Roca hi va recollir diversos artefactes de pedra d'aquesta mateixa cronologia i, igualment com Sant Roc, aquell promontori dominava i es visualitzava tota la plana i el riu.

Nosaltres l'any 2000 vàrem trobar eines en un camp a tocar l'actual ubicació de l'empresa Nestlé. La qual cosa ens suggereix la ruta de pas dels portadors de la cultural acheuliana; des de la Jueria-Domeny travessaven el riu Ter a l'alçada del lloc conegut com el "Pla dels Socs" en direcció al Pla de Salt. I des d'aquí accedien a la Selva per la mateixa plana en direcció Aiguaviva o bé aprofitant l'opció en direcció Sant Roc resseguint la riera que ara coneixem com Maçana.

El jaciment del Camí dels Carlins actuà en aquest entorn de campament central al bell mig de la ruta migratòria d'animals i persones (**figura 3**). Els testimonis materials d'aquesta estació paleolítica superen les mil peces, les quals presenten una factura tecnomorfològica homogènia i evidencien una paleocupació precisa, per la qual cosa podem dir que aquest jaciment prehistòric és el resultat de molts esdeveniments que van ocórrer en aquest àmbit al llarg d'una part concreta de la immensitat del passat.

LA BIOREGIÓ DE GIRONA

Entenem com unitat espacial paleolítica la vall mitjana del riu Ter, un espai d'actuació humana pròpiament dita que ha estat definida per Eudald Carbonell com a Unitat Ecosocial, entesa aquesta com el conjunt de relacions existents entre el sistema productiu d'una comunitat i el seu medi ambient. Es tractaria, doncs, de tota una realitat productiva i també reproductiva d'un grup humà.

Avui sabem que les condicions fisiogràfiques del Pla de Salt contribuïren des de temps remots a fer un espai òptim per l'ocupació humana. Els primers assentaments a qualsevol indret de les nostres comarques sempre es relacionen necessàriament amb la presència d'aigua, que és l'element del tot imprescindible per garantir la vida humana i la dels animals.

En aquest àmbit degueren prosperar les masses boscoses. La seva alternança amb espais oberts de praderia propicià el desenvolupament en l'indret dels ramats de cavalls, cérvols, bous, rinoceronts, cabres, porcs senglars. Aquesta abundància i diversitat d'herbívoros eren preses potencials per a qualsevol depredador.

El Camí dels Carlins hauria funcionat com a Centre d'Intervenció de tipus Referencial, on s'hi hauria instal·lat un campament central que desenvolupà un ampli conjunt d'activitats, que generaren un important registre lític d'ampli espectre. La indústria es pot classificar dins d'una fase acheuliana sense bifaços i de dèbil percentatge de la talla *levallois*.

LA SEGONA TERRASSA DEL RIU TER

Aquesta és la terrassa que millor s'ha conservat, és la que té una major extensió cartogràfica i en la qual s'assenten Girona, Salt, Domeny i Cartellà. Segons els estudis geomorfològics de Lluís Pallí es tracta d'una estructura superposada i retallada de tipus asimètric i amb una inclinació de 2 a 3° i la seva posició altimètrica és de tant sols 20 ó 30 metres sobre el nivell actual del riu. A nivell estratigràfic es recolza sobre les calcàries que formen el substrat de la regió de Girona o sobre les argiles i margues de la de Banyoles.

La base de la terrassa està formada per una estructura conglomeràtica d'uns 8 metres de potència, mentre que en la seva part superior consta d'una formació detrítica de tant sols un metre. La composició litològica de la T2 consta d'aquests materials; els granits i roques plutòniques (30%), les roques filonians (26%), els gneis (20%), els quarzos (10%), les pissarres, esquistos calcaris i micacites (12%) i els basalts entre altres roques (1%). Aquests foren els materials dels que disposaren els ocupants humans del Camí dels Carlins.

LES AIGÜES DEL PLA DE SALT

Hi ha un element natural que sense ell ara no podríem parlar d'assentaments prehistòrics al Pla de Salt: l'aigua. Aquí, en aquells antiquíssims temps, n'hi havia en abundor. El riu, els torrents, les rieres i els aiguamolls deuriem formar un paisatge idíl·lic, una concentració de vida (**figura 4**).

En aquest treball diferenciarem dos cursos d'aigua pertanyents a la conca del Ter que ens interessin especialment, la riera Maçana i el torrent Reramús, els quals neixen a Sant Roc, la primera al sud del turó i el segon al nord-oest. Aquest últim rep també aportacions hídriques del puig de Montfullà.

Coneixem un document de l'edat mitjana datat l'any 980, que ens aporta valuosa informació de les zones humides d'aquesta part del Pla de Salt en el qual es pot llegir "*Existeix un llac i un estanyol entre els llocs de Salt, Vilablareix i Montfullà*". Seria un indret modelat per l'acció acumulativa de les aigües d'escorrentia de vessant superficial i, probablement també, per un dels braços del riu Ter, una zona humida d'aigües estancades amb terrenys pantanosos.

Aquesta espai ple d'aigua estaria situat al peu dels dos promontoris, entre la ubicació actual de l'església de Sant Mena (Vilablareix), al sud, i el curs del Reramús, al nord i s'estendria cap a l'actual emplaçament de l'Espai Gironès, a l'est, en un fondal on avui hi ha els polígons industrials de Montfullà i Salt. El campament del Camí dels Carlins, que es va descobrir en el subsòl d'aquest centre comercial, estaria a tocar i en una terrassa per sobre de les aigües d'aquesta zona fluvio-lacustre.

Figura 4. El riu Ter al seu pas per Salt en l'actualitat

Tot això parla en favor d'embassaments d'aigües en punts concrets de les zones baixes, amb l'aparició d'espais amb estanys i aiguamolls. De segur que aquestes característiques hidrològiques afavoriren la presència d'un gran nombre d'espècies vegetals i animals i es configuraren una sèrie de biòtops amb prou recursos biòtics per la subsistència dels grups humans.

En aquest terreny dominat per àrees humides cobert per aigua la major part de l'any dominava una vegetació de canyís, boga i joncs, envoltada per un bosc d'oms, verns, gatells, pollancre i salzes.

Aquests enclavaments embassats són punts

Figura 5. L'Homo "saltensis"

importants de concentració de recursos que possibilitaren la subsistència humana, llocs de cacera extraordinària, veritables nínxols ecològics. Els paleopobladors d'aquesta estació plistocènica, l'*Homo heidelbergensis*, antropitzaren aquest territori amb la instal·lació d'un campament estable a la vora d'aquest aiguamoll i la riera Maçana i aixecaren aquí les seves cabanes fetes amb branques i canyís a l'aire lliure (figura 5).

Aquesta comunitat d'homínids coneixien perfectament el territori, seleccionaren i ocuparen aquest punt estratègic, que tenia a més a més les millors opcions per explotar també l'entorn natural en benefici seu. La distància entre el Camí dels Carlins i els cims de Sant Roc i Montfullà és relativament curta, es pot fer tranquil·lament en mitja hora de camí. Aquests dos promontoris gaudien d'una situació estratègica per la incursió humana, en els quals existien nombrosos i variats recursos i des d'on podien controlar les migracions dels diferents ramats d'animals gregaris. Foren llocs idonis per la cacera de cabirols, cabres i senglars, que durant l'estiu es refugiaven en el bosc d'aquests turons i durant la tardor i l'inici de l'hivern baixaven als prats del pla.

Els estudiosos que han tractat sobre l'origen del nom de Salt han treballat sobre diverses hipòtesis, les quals estan basades en el topònim que apareix en els documents medievals dels segles IX-X i XI (*Sale-alte*, *Sali-alto*, *Salu*, *Salto*, *Saltus*). Hi sol haver una coincidència en aquestes investigacions de les quals es desprèn que els seus orígens procedeixen de la paraula llatina

de la quarta declinació *Saltus-us*. No obstant tot, al ser un mot polisèmic, aquesta paraula no és gens senzill quin significat se li hauria de donar. *Saltus* podria ser salt, pas, congost, boscatge, devesa, gran propietat, zona marginal d'una "civitas", regió de boscos i pastures, mesura de superfície (201,46 hectàrees).

Però també *Saltus* vol dir, fonsal selvàtic; o sia una depressió del terreny susceptible d'acumular aigua amb proliferació de vegetació, un fet documentat i que podria potser ser l'origen del topònim.

Fa pocs anys encara es deia que Salt era l'horta de Girona. Van ser necessàries centenars de generacions humanes per fer possible que un clot ple d'aigua i vegetació esdevingués un pla antropitzat, amb un sistema hídic canalitzat. El més destacat és la sèquia Monar (*Monar* = moldre). La primera referència que tenim dels molins i molinars del Rec o sèquia Monar és de l'any 988.

En els segles XVI, XVII i XVIII, el Pla de Salt es configura com el veiem avui. Es dessequen les masses lacustres i les petites llacunes per obtenir noves terres de conreu i pastures, es controlen i encaixen els torrents i les rieres per tal d'obtenir-ne el rec dels camps i s'anivella definitivament el terreny.

LA TECNOLOGIA LÍTICA

Som al camp i això ens situa en una altra dimensió, un estat mental que afortunadament encara no s'ha esborrat del nostre genoma de caçadors recol·lectors i de pastors agricultors. Teòricament hi ha una unitat en la tradició social: l'home d'avui és hereu de les edats passades i rep l'experiència acumulada pels seus avantpassats. Aquí observem la natura i els mecanismes que la fan funcionar.

El treball de camp consisteix en visualitzar el terreny. És aquí on les nostres hipòtesis poden o no ser rebutjades. El diàleg entre subjecte i objecte genera nova informació, que permet plantejar contínuament les hipòtesis i contrastar-les, constituint el treball de prospecció en un element dinàmic i crític. Cada fòssil i eina lítica que s'obté en la recerca deixa de ser una partícula sedimentària i es converteix en una font d'informació, tot passant a formar part del registre. Per tant, quan vols conèixer un territori has de viure-hi i sentir-lo.

La disciplina de la tecnologia lítica ens permet conèixer a través de tres tipus d'estudis el nivell de complexitat operativa a què havien arribat els nostres ancestres del Plistocè. L'estudi petrològic ens assabenta de les roques que feien servir els homínids per configurar els seus instruments. Les anàlisis morfotècniques ens faciliten conèixer els processos que es van utilitzar en el passat per produir eines, que són les cadenes operatives, els gestos i els comportaments mecànics i psicològics a l'hora de la seva confecció. I les anàlisis funcionals i d'ús dels artefactes ens condueixen a l'explicació dels instruments.

El procés acumulatiu d'informació i transformació del cervell humà és espectacular. Fa més d'un milió d'anys, l'*Homo habilis* modifica per primera vegada un objecte natural de pedra en un estri fabricat rudimentàriament, la qual cosa suggereix certa capacitat per comprendre i desenvolupar una idea que li permetia donar una utilitat a l'eina. Uns cents milers d'anys després, l'*Homo erectus* afegeix a la utilitat la bellesa, al crear les destrals de simetria bilateral. L'evolució progressiva i acumulativa del cervell va començar amb la utilitat, que va donar un pas més endavant cap a l'estètica i aquesta a la mística i, finalment, a la ciència.

Les indústries lítiques conservades no només son el reflex de les activitats quotidianes dels grups humans a les que pertanyen, sinó que palesen els mecanismes estratègics socioeconòmics adaptats per explotar de manera eficaç els recursos naturals disponibles a l'entorn. Així doncs, l'eix central que articula el nostre discurs és arribar a comprendre l'evolució i la tecnologia acheuliana al nostre territori (**figura 6**).

El mode 2 o Acheulià comença a aparèixer al continent europeu ara fa uns 500.000 anys abans d'ara. A diferència del seu antecessor el Mode 1 implicaria la materialització d'estratègies lítiques més organitzades i elaborades, integrades en

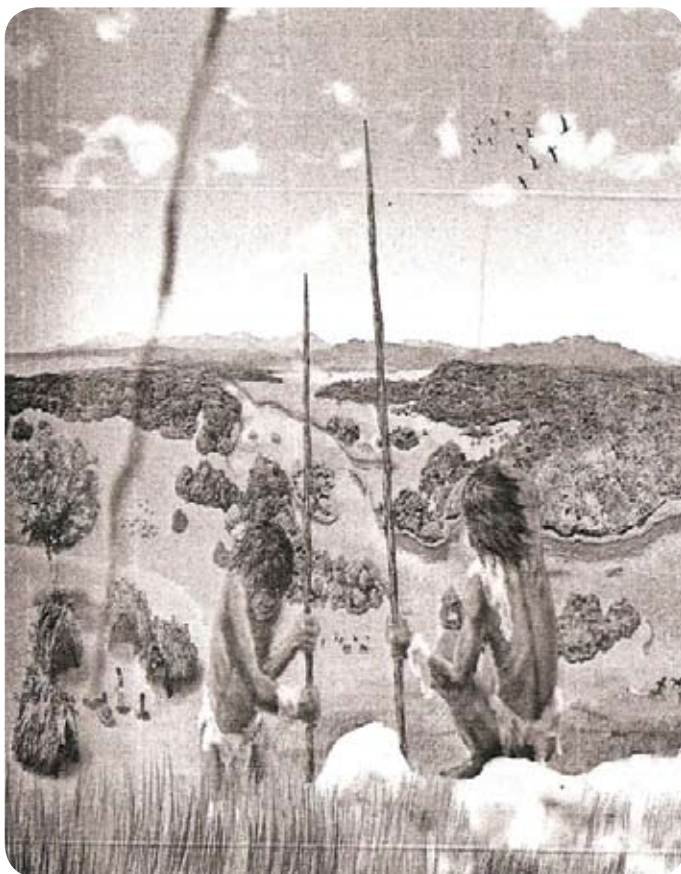

Figura 6. La vall mitjana del Ter. Dibuix: Jordi Fernández

Cadenes Operatives més llargues i complexes que permetrien obtenir conjunts instrumentals més diversificats, de potencials morfodinàmics funcionables en una àmplia gamma d'activitats. Malgrat aquestes innovacions, s'observa en molts jaciments la pervivència de certs elements tecnològics considerats arcaïtzants, típics de les indústries del Mode 1 com els *choppers* i els *chopping-tools* o els nuclis explotats de forma oportunista i no organitzada. La diferència del Mode 2 respecte al Mode 1 és que ara, per produir els instruments, caldrà realitzar més processos tècnics que tindran més complexitat; així doncs, caldrà emprar més temps en l'elaboració de les eines. Pels contextos arqueològics de la Península Ibèrica s'han suggerit per part d'alguns estudiosos l'existència de diverses fases per classificar les indústries acheulianes.

En la tecnologia lítica del Camí dels Carlins s'hi troba a faltar el morfotipus o estàndard operatiu de l'acheulià: el bifaç. Entre les mil cinc-centes peces recuperades n'hi ha dos o tres, confeccionats en materials de pòfir i poc elaborats, res a veure amb els magnífics bifaços de quarsita de la Selva. Això ens va fer plantejar el dubte sobre si aquesta indústria lítica seria més antiga que la que proposàvem, en l'acheulià final datada en uns 300.000 anys. Hi havia un factor que corroborava aquesta datació: la talla *levallois*. Llevat tot, aquesta tècnica no és preferent en el conjunt de la tecnomorfologia dels artefactes de pedra. I, per tant, defensàvem dos moments en la confecció d'instruments, el ja exposat i un altre relativament més antic, com evidentment es pot comprovar al Puig d'en Roca.

Aquest element d'assignació cultural (el bifaç), també és absent als jaciments de Can Burgés a la Selva, Puig d'en Roca III i Domeny al Gironès. L'any 1992 Eudald Carbonell presentà la teoria de l'anomenat "*Efecte Transfer*" que permet explicar el canvi dels conjunts industrials produïts tant a nivell sincrònic com a nivell diacrònic, així com la possibilitat que dos objectes amb una morfologia diferent, però amb les mateixes potencialitats, puguin tenir o no la mateixa funcionalitat.

FUNCIONALITAT I INTENSITAT DE LES OCUPACIONS

Les anàlisis tecnològiques ens proporcionen models i patrons dels assentaments. En aquest sentit, els registres litotècnics ens assabenten de la funcionalitat de les ocupacions en un medi concret.

L'activitat proporcionada al Camí dels Carlins s'inscriuria en un tipus de model definit com Centre d'Intervenció Referencial, en el qual es duen a terme un conjunt d'activitats bàsiques per a la subsistència i reproducció del grup, entre les quals trobem abundància de registre lític sincrònic, diversitat morfològica, especialització morfofuncional, ordenació espacial i la localització potencialment estratègica. Aquests centres generen una important activitat sobre si mateixos i focus d'actuació antròpica al seu entorn. La indústria lítica té unes Cadenes Operatives completes, una presència d'objectes corresponents a totes les Categories Estructurals i Unitats Operatives Tècniques, una notable variabilitat de l'ús litic, elevades freqüències de configuració d'artefactes, de retoc de Bases Positives, de producció de Bases Positives de Configuració i Explotació i un escàs nombre de Bases Negatives.

La funcionalitat de Sant Roc estaria estretament relacionada amb el Camí dels Carlins, com a Centre d'Intervenció Complementària, en el qual la intervenció antròpica només es van dur a terme relacions immediates amb el medi, com poden ser les activitats de cacera, d'aprovisionament de matèries primeres i de producció lítica puntual. Les característiques dels sistemes tècnics desenvolupats en aquest marc d'acció tingué els següents trets diferencials; nombre reduït d'objectes lítics, escassa diversificació morfològica i morfofuncional, i absència de l'ordenació territorial, a més a més va ser corredor natural cap a altres àmbits ecològics d'excepcional valor com connector biològic.

LA INDÚSTRIA LÍTICA DE SANT ROC

Al puig d'en Rigau (Montfullà) i ara a Sant Roc (Vilablareix) s'ha recuperat indústria lítica acheuliana que geomorfològicament està relacionada amb la tercera terrassa que va formar el riu Ter en aquesta regió. Uns instruments de pedra que podríem situar cronològicament abans dels 300.000 abans d'ara, i relativament anterior a la que es va trobar al Camí dels Carlins del Pla de Salt, que fou recuperada a sobre de la segona terrassa. Les dues talaies mencionades que dominen per l'oest la plana Salt-Girona i el recorregut del riu, serien freqüentades sovint per els caçadors-recol·lectors assentats al pla (**figura 7**).

Figura 7. Sant Roc vist des dels contraforts del turó

A Montfullà hi ha nuclis amb presència de sistemes rudimentaris (trifacials i multifacials), i d'altres, uns pocs de preconfigurats (*levallois*); també hi ha predilecció per la configuració de *choppers* i chopping-tools, amb presència en les BN2GC de denticulats, osques, puntes i rascadores; les matèries primeres són roques d'origen local com el quars, la quarsita, el pòfir i la corniana. Uns materials i unes tècniques de treball similars a les que es produïren en els processos litotècnics al Camí dels Carlins.

En la indústria lítica de Sant Roc hi ha un predomini de les Bases Negatives de Primera Generació de Configuració, especialment *chopper* de mides considerables. Aquests unifacials tenen un contorn modificat d'angle semiabrupte i simple, i la profunditat de les extraccions solen ser marginals. Les matrius seleccionades per configurar *choppers* i chopping-tools presenten morfologies lenticular o ovalades de forma aplanada, en les quals normalment es deixa la part més ample oposada a la confecció del diedre per la seva prensió directa amb la mà.

Alguns dels instruments de pedra recuperats a Sant Roc en el que hem anomenat camp A (**figura 8**), un espai arrecerat del vent i orientat a migdia amb moltes hores de sol, han aparegut en posició secundària portats a la superfície per la reiterada labor agrícola, que aquest espai voltat de bosc ha sofert durant segles. Llevat tot, ens hem adonat que algunes eines surten en determinades zones del camp, associades a argiles de tonalitat vermellova de textura fina i compacta, uns sediments d'origen Quaternari que quan plou absorbeixen l'aigua i amb l'escalfor del sol es fan dures. Són uns materials que coneixem prou bé, els mateixos on van sortir les restes arqueològiques del Camí dels Carlins. Altres utensilis primitius arrossegats del seu nivell estratigràfic per l'arada apareixen repartits en el terreny barrejats en terres de color marró clar. Així doncs, hi hauria tres nivells diferents de sediments. El superficial que fou eliminat al tallar els arbres i els sotabosc per fer la zona cultivable, que seria una terra de color fosc negrós on s'arrelava la coberta vegetal, un segon nivell marró clar groguenc i el tercer argilós rogenc on els paleopobladors abandonaren les eines.

Figura 8. El camp A on va aparèixer la indústria lítica del paleolític inferior

Altres peces les hem trobat en el bosc de tocar el camp A, posades al descobert perquè la pendent facilita l'escolament de les aigües, sobretot quan plou fort, aquestes erosionen el sòl formant diversos rierols, unes corrents de caràcter torrencial, que s'ajunten al peu de la vessant sud del puig configurant torrenteres, les quals ara en direcció est i en el pla formen la riera Maçana.

El jaciment de Sant Roc ha proporcionat un escàs registre degut a les dificultats de recerca que presenta la zona, en total 70 objectes lítics. Als **Quadres 2 i 3** es proporciona la composició i l'estadística de la indústria lítica per grups i la relació amb la matèria primera, el nombre i el percentatge:

Quadre 2

Composició de la indústria lítica de Sant Roc (Vilablareix)

B.P.	36	Bases Positives (Ascles)
B.N.1ºG.	23	Bases Negatives de 1ºG. (Nuclis i Còdols tallats)
B.N.2ºG.	11	Bases Negatives de 2ºG. (Ascles retocades)
NOMBRE	70	

Quadre 3

**Estadística de la indústria lítica de Sant Roc per grups
i la relació amb la matèria primera, el nombre i el percentatge**

	MATÈRIA PRIMERA	QUARS	QUARSITA	PÒRFIR	BASALT	GRANIT	TOTAL	%
B.P.	Ascles	28	1	-	1	6	36	51,43
B.N.1ªG.	Choppers	4	3	4	-	2	13	18,57
	Chopping-tools	3	-	-	1	-	4	5,71
	Nuclis	6	-	-	-	-	6	8,57
B.N.2ªG.	Rascadores	4	-	-	1	-	5	7,14
	Ganivets	-	1	-	-	-	1	1,43
	Denticulats	1	-	-	1	-	2	2,86
	Puntes	1	-	-	-	-	1	1,43
	Osques	2	-	-	-	-	2	2,86
	Raspadors	-	-	-	-	-	0	0
Nombre	UNITATS	49	4	5	3	9	70	
	PERCENTATGE	70	5,71	7,14	4,29	12,86		100,00

Malgrat tot això, les eines recollides són molt significatives, i podem destacar les notables analogies que hem observat amb la majoria de jaciments a redós de Girona en la vall mitjana del riu Ter del Plistocè mitjà.

A nivell introductori, les característiques morfològiques més notables són la predilecció per la configuració del estàndard operatiu conegut com *chopper* pel que fa a les BN1GC. Quan als nuclis BN1GE n'hi ha pocs i emprant sistemes rudimentaris, tallats bifacialment i multifacialment. No hi ha nuclis preconfigurats tipus *levallois*. Quan a les eines petites retocades, les BN2GC són testimonials. Hi ha també bona presència d'ascles, les BP, de morfologies gruixudes i especialment confeccionades en quars filonià.

Com al Camí dels Carlins i Montfullà es continua seleccionant preferentment les roques que estan a l'abast local per dissenyar els instruments, amb predomini del quars, el granit, el pòfir, la quarsita i el basalt per aquest ordre.

Els tipus de suports que s'utilitzaren per activar els processos de configuració de *chopper* i *chopping-tools* foren els còdols amb morfologies ovalades, però també n'hi ha sobre blocs de roca irregular. Per la fracturació òssia de les restes esquelètiques dels animals de gran talla caçats pels homínids en l'indret, havien de requerir-se necessàriament de

voluminosos objectes lítics, fabricats amb roques molt dures i resistents -com per exemple el quars, el pòfir i la quarsita- que, a més a més, estaven disponibles o properes al lloc de cacera, eines de gran contundència que fossin capaces de trencar els ossos i resistir grans impactes sense que es produís l'esvorellament o fractura a la vora tallant.

L'any 1979 l'amic i geòleg Lluís Pallí va fer un sondeig de fins a 79 metres de fondària al Pla de Vilablareix. Entre els materials apareguts va fer un estudi específic sobre els rierencs que integren els nivells conglomeràtics de l'àmbit, els quals també ens serveixen per els que hi ha al Pla de Salt. Dóna els següents percentatges (**Quadre 4**).

Quadre 4

Composició de la indústria lítica de Sant Roc

Quars.....	36 %
Esquistos.....	22%
Quarsites.....	19 %
Roques granítiques	8 %
Micacites	7 %
Roques filonianes.....	3 %
Calices metamòrfiques.....	3 %
Pissarres	2 %

Aquests són els materials que l'home prehistòric podia escollir per fer els seus instruments lítics. Hi ha un darrer fet que cal esmentar: en el lloc de les troballes del Paleolític inferior han sortit dos fragments de laminetes de sílex que podrien estar relacionades amb el trànsit en època Neolítica dels estadants del jaciment Neolític de la Maçana al Pla de Salt.

PRIMERES CONCLUSIONS

Els jaciments plistocens documentats a la vall del Ter corresponent majoritàriament a conjunts lítics recuperats en posició secundària i a l'aire lliure, sovint sense restes

faunístiques i en cap cas humanes -llevat de la mandíbula neandertaliana de Banyoles-. Aquests problemes arqueològics han comportat que l'estudi dels objectes de pedra recuperats hagin estat el millor instrument per investigar el període del Plistocè mitjà al nord-est de la Península Ibèrica i que l'estudi morfològic i morfotècnic d'aquests utensilis sigui sovint la única forma d'aportar informacions paleoeconòmiques i de fer atribucions cronològiques de les ocupacions dels homínids.

El més característic del gènere *Homo* és el seu comportament tècnic, és a dir, la forma com transforma la matèria per adequar-la a les seves necessitats, per això podem resseguir l'ocupació del Pla de Salt i els seus entorns amb una certa fiabilitat.

La indústria lítica recuperada a Sant Roc presenta una gran homogeneïtat tecnològica. Aquest fet ens ha permès concloure que correspon a una mateixa cronologia. Aquest centre d'Intervenció estigué dedicat preferentment a les tasques de processament dels recursos faunístics dels animals caçats en l'entorn immediat i que depenia del campament central situat al Pla de Salt: el jaciment del Camí dels Carlins.

En els processos tècnics de configuració d'instruments hem avaluat el grau d'intensitat amb què els homínids seleccionaren els suports produïts en la talla per potenciar la seva capacitat operativa per mitjà dels retocs. Hi ha una tria prèvia de primeres matèries locals i ens adonem que, al contrari del quars, la quarsita i el pòfir permetien oferir un millor control durant el procés d'exploració, per obtenir productes de talla especialment elaborats.

Podem concloure que fa 300.000 anys abans d'ara, l'*Homo heidelbergensis* (figura 12) és el responsable de la talla lítica i de l'establiment humà en aquesta demarcació de la vall mitjana del riu Ter i que existeix una relació estreta entre els assentament del Camí dels Carlins, Sant Roc i Montfullà. Aquestes paleocupacions plistocèniques es poden enquadrar en el temps mitjançant els sistemes tècnics de treball de la pedra que van fer servir els homínids per produir els seus instruments.

Cal matisar, però, que la indústria de Sant Roc presenta unes característiques tècniques arcaiques, de les quals en destaca el predomini dels *choppers* confeccionats amb poques extraccions, la qual cosa els atorga un treball poc elaborat. Així mateix, les ascles són essencialment gruixudes i en cap peça s'intueix la tècnica *levallois*. Per tant aquesta indústria ens fa sospitar que podria pertànyer a una fase inicial de la cultura acheuliana. Aquest arcaisme l'hem trobat també en algunes peces de Montfullà i del Camí dels Carlins, llevat tot en aquests dos últims jaciments predomina una tipologia i una tecnologia més desenvolupada que es pot situar en l'acheulià final.

Per tant, és evident que en aquesta àrea geogràfica estem parlant d'unes ocupacions humanes molt més antigues del que preveiem. Sabem que els turons que envolten la ciutat de Girona, com el Puig d'en Roca i Palau tenen una indústria lítica del Paleolític inferior (Mode 1 i Mode 2). I, com no podia ser d'altre manera, els pujols de Sant Roc i Montfullà pertanyents al **Quadre 3**, serien freqüentats amb tota seguretat des d'aquest mateix moment. Les peces recuperades així ens ho fan veure.

L'escriptor i articulista Edgar Illas en un dels seus treballs fa un comentari al fet d'escriure i les seves repercussions, diu *"No es tracta de passar desapercbut, perquè al nostre país cal que et coneguim per anar fent la viu-viu. Es tracta de passar prou de puntetes perquè no et distregui cap polèmica ni et fereixi cap enveja"*.

La investigació i divulgació del Paleolític inferior requereix força dosis de paciència i perseverança i està elaborada en dos elements bàsics: l'estudi de tota la informació generada fins ara i el treball de camp. Aquesta simbiosis és del tot necessària per la interpretació correcta dels nous jaciments. El treball de camp permet contrastar les teories sobre el terreny perquè la seqüència que cal seguir és recercar, descobrir i publicar.

L'Associació Arqueològica de Girona des de la seva fundació l'any 1972 ha generat una immensa quantitat documental de nova informació sobre aquest període prehistòric.

Fa uns anys en les llargues converses amb Josep Canal li vaig preguntar si tenia algun sentit continuar la nostra tasca, adduint que semblava ser que el nostre treball d'investigació era la continuació dels pioners d'aquest tema i semblava tenir poc interès per part del món acadèmic i potser també per la societat civil. Em va respondre que algú ho havia de fer i, si en aquells moments tot indicava un cert desinterès, la nostra feina quedava impresa en les nostres publicacions per les generacions que ens precediran, les quals potser tindran més sensibilitat i interès per conèixer els nostres orígens. Des d'aquell moment i, superades les dubtes, he anat continuant amb renovat interès les investigacions sobre l'origen, la forma de vida i la cultura sobre les societats dels nostres ancestres més llunyans.

Figura 12. Homo Heidelbergensis

A Salt, l'any 2011 es va traslladar a una sala de la Coma Cros l'interessant Museu de l'Aigua que hi havia al mas Llorens. La denominació de museu en aquest nou espai ha quedat poc definida. Potser seria més encertat anomenar-lo Fundació Física i Química de l'Aigua. Han perdut una oportunitat per donar a conèixer correctament el paper diferenciador del pas del riu Ter pel nostre poble, el veritable responsable d'aquesta geografia, i l'explicació completa del desenvolupament humà en aquesta àrea del Gironès. Podríem tenir un centre d'interpretació des de la Prehistòria fins als moments actuals, que hauria sigut un gran potencial d'ordre cultural i pedagògic. Caldria treure a aquesta gran inversió econòmica que hem pagat tots, un profit material i cultural com fan altres municipis més familiaritzats amb l'explotació dels seus recursos prehistòrics i històrics i, a més a més, donar a conèixer a la població les seves

arrels que es perden en el temps. Una seqüència completa i no parcial dels fets que aquí han succeït.

Per mi ha sigut un somni trobar les restes materials dels homínids, uns dels més antics que van viure a Europa, a un pas de la meua residència. Fent un viatge en el temps sento una emoció continuada que m'envaeix quan penso que estic trepitjant el mateix sòl que ells van recórrer. He voltat per muntanyes, valls i rius i mai m'hauria imaginat que no calia anar tan lluny per descobrir la cultura d'aquestes societats amb moltes dificultats per sobreviure. Estic content de pensar que aquí hi van trobar un refugi adient i que van poder reproduir-se. I, potser, voldria creure que van ser a la seva manera feliços, en aquesta magnífica plana desbordada de recursos.

D'aquestes pedres esberlades seleccionades i recollides al riu Ter per els nostres ancestres per fer instruments, alguna cosa hem après i d'altres les deduïm. La vida dels homes i dones era curta i difícil. Al Pla de Salt hi estaven de pas, però, aquest espai geogràfic els va donar tot el que necessitaven i per això els seus descendents el van sovintejar moltes vegades.

Josep Pla deia *"L'única manera de lluitar contra la terrible invasió de l'oblit, de crear una memòria col·lectiva, es recordar, infatigablement, el que alguns homes -és a dir, el poble- han fet una mica més enllà dels interessos particulars, immediats i petits"*.

Per acabar comentar que la preservació, valoració i divulgació del saber prehistòric com a part de la identitat de Salt és l'objectiu principal d'aquest article.

Figura 9. Un parell de *choppers* de pòrfirs identificats al jaciment paleolític de Sant Roc

Figura 10. Un parell de *choppers* de quarsita del jaciment paleolític de Sant Roc

Figura 11. Tres chopers de Sant Roc: de granit, pòfir i quarsita